

ROZWÓJ JĘZYKOWY DZIECKA OD NARODZIN DO SZÓSTEGO ROKU ŻYCIA

Rozwój mowy rozpoczyna się z wraz z momentem narodzin, a nawet wcześniej, jeśli weźmie się pod uwagę niezbędne uwarunkowania genetyczne, a także pierwsze słuchowe i czuciowe doświadczenia płodu.

Pierwsze próby ssania i pierwszy wydany dźwięk (najczęściej w postaci krzyku) stanowią początek drogi do zdobycia systemu językowego (J. Cieszyńska, M. Korendo 2007, s. 162).

Wiedza dotycząca jego kształtowania się jest bardzo ważna, pozwala bowiem na kontrolowanie rozwoju mowy dzieci i wychowanków oraz umożliwia udanie się z nimi (lub skierowanie) do logopedy w momencie dostrzeżenia nieprawidłowości.

Bagatelizowanie pierwszych niepokojących zjawisk powoduje często utrwalanie się wad wymowy, a także wydłuża czas prawidłowego rozwoju języka (J. Cieszyńska, M. Korendo 2007, s.162).

Najważniejsze czynności przygotowujące dziecko do opanowania systemu językowego w kolejnych miesiącach i latach życia są zaprezentowane poniżej.

Pierwszy - trzeci miesiąc życia.

Dziecko:

- nieruchomieje na głośny dźwięk;
- pod wpływem dźwięków zmienia rytm ssania (wzmaga je lub osłabia);
- patrzy na źródło dźwięków;
- wsłuchuje się w wypowiedzi dorosłych;
- wydaje różne dźwięki, np. sapanie, kwilenie, pomrukiwania, mlaśnięcia, świadczące o sprawności i uruchamianiu narządów artykulacyjnych;
- sygnalizuje potrzeby za pomocą krzyku i płaczu, które z czasem stają się coraz bardziej zróżnicowane - w zależności od tego, czy dziecko jest głodne, przemoczone itp.;
- wyraża swoje zadowolenie radosnym piskiem;
- głuży - wydaje gardłowe, podobne do gruchania dźwięki;
- artykułuje pierwsze samogłoski ustne.

Czwarty - szósty miesiąc życia.

Dziecko:

- odwracając głowę, poszukuje źródła dźwięku;
- reaguje na zmianę tonu głosu dorosłego;
- doskonali repertuar samogłosek;

- gaworzy - powtarza zasłyszane z otoczenia dźwięki oraz własne realizacje (tzw. gaworzenie samonaśladowcze pojawia się w szóstym miesiącu życia);
- wypowiada różne sylaby (przede wszystkim sylaby otwarte zawierające spółgłoski prymarne: p, b, m), zmieniając siłę i wysokość dźwięków.

Siódmy - dziewiąty miesiąc życia.

Dziecko:

- rozumie wypowiedzi o zabarwieniu emocjonalnym, np. nu nu! lub brawo!;
- bawi się w zabawy typu a kuku, kosi kosi, sroczka;
- naśladowuje, powtarza i samodzielnie wokalizuje sylaby;
- wykorzystuje w komunikacji gest wskazywania palcem;
- utrzymuje z dorosłym wspólne pole uwagi (obok relacji dwustronnych, np. dziecko - opiekun, dziecko - zabawka, pojawiają się relacje trójstronne, np. dziecko -opiekun - zabawka; dorosły i niemowlę skupiają uwagę na tym samym przedmiocie, osobie lub sytuacji).

Dziesiąty - dwunasty miesiąc życia.

Dziecko:

- rozumie niektóre nazwy osób, przedmiotów i czynności i proste polecenia (np. zrób papa; pokaż, jaki jesteś duży; daj; przynieś; połów);
- reaguje na pytania (np. gdzie mama / tata / lampa?) i zakaz niewolno!; • powtarza sylaby i proste wyrazy wypowiedziane przez dorosłego;
- samodzielnie wypowiada kilka wyrazów, np. mama, tata, baba, papa, da, am; • inicjuje interakcje z osobami z otoczenia.

Drugi rok życia.

Dziecko:

- doskonalili umiejętność dzielenia uwagi z dorosłymi;
- rozwija umiejętność rozumienia wypowiedzi dorosłych;
- często posługuje się wyrazami dźwiękonaśladowczymi, którymi określa np. zwierzęta (pi pi „ptaszek”, hau „pies”, miau „kot”), zabawki (bum „auto”, fu fu „po-ciąg”), oraz neologizmami;
- wzbogaca słownictwo (pod koniec drugiego roku życia jego słownik liczy ok. 150-200 słów);
- jego mowa jest bezfleksyjna - wypowiedziane słowa najczęściej są stosowane w funkcji mianownika (rzeczowniki) i 3. osoby liczby pojedynczej (czasowniki), także w znaczeniu 1. osoby trybu orzekającego; występuje również 2 osoba liczby pojedynczej trybu rozkazującego (da „daj”,

toń „wstań”); początki fleksji pojawiają się pod koniec drugiego roku życia (jako pierwsza pojawia się deklinacja);

- z powodu niedojrzałości narządów artykulacyjnych w jego mowie dochodzi do licznych uproszczeń wyrazów, przestawek, upodobnień, wstawek i zastępowania głosek, występuje także charakterystyczne dla tego wieku ubezdźwięcznianie i zmiękczenie spółgłosek;
- do końca drugiego roku życia artykułuje wszystkie samogłoski ustne i dużą część spółgłosek (w związku ze słabą pionizacją języka w artykulacji brakuje głosek dźwiękowych: sz, ż, cz, dż, 1, r);
- pod koniec drugiego roku życia zaczyna budować wypowiedzi dwuwyrazowe.

Trzeci rok życia.

Dziecko:

- stale wzbogaca słownictwo (słownik trzyletniego dziecka liczy ok. 1500 słów);
- rozwija umiejętności fleksyjne i składniowe - pod koniec trzeciego roku życia potrafi posługiwać się wszystkimi typami zdań złożonych podrzędnie i współrzędnie;
- wzbogaca system fonetyczno-fonologiczny - brakuje w nim tylko samogłosek nosowych i głosek dźwiękowych, stopniowo ustępuje zmiękczenie spółgłosek;
- rozwija sprawność komunikacyjną i społeczną; potrafi zakomunikować swoje potrzeby, zapytać o fragment rzeczywistości, który je interesuje, odpowiedzieć na zadane pytania;
- „Mowa dzieci w wieku trzech lat - jak podaje L. Kaczmarek - (...) jest już zasadniczo ukształtowana” (Kaczmarek 1966, s. 44).

Czwarty rok życia.

Dziecko:

- stale wzbogaca słownictwo;
- nadal rozwija system fonetyczno-fonologiczny - pojawiają się w nim samogłoski nosowe i spółgłoski dźwiękowe z wyjątkiem r (najpierw pojawiają się sz i ż, potem cz i dż), ostatecznie powinno zaniknąć też zmiękczenie spółgłosek;
- jego wypowiedzi są coraz dłuższe i barwniejsze - zaczyna używać słów o zabarwieniu emocjonalnym (np. naprawdę!, to niesamowite), coraz częściej posługuje się wyrazami nazywającymi cechy - wzrasta liczba przymiotników i przysłówków;
- rozwija zdolność narracji;
- popełnia coraz mniej błędów gramatycznych;
- to „wiek pytań” - dziecko zadaje ich coraz więcej, częste jest pytanie dlaczego?;
- swobodnie posługuje się wyrażeniami przyimkowymi nazywającymi relacje przestrzenne.

Piąty i szósty rok życia.

Dziecko:

- realizuje wszystkie dźwięki polszczyzny, łącznie z głoską r;
- rozwija słownictwo i doskonali narrację (jego wypowiedzi są coraz bardziej spójne);
- kształtuje wiedzę metajęzykową (zaczyna bawić się słowami, rymuje, zauważa wieloznaczność wyrazów, a także fakt, że istnieją języki obce, zaczyna posługiwać się słowami, wyrażeniami, zwrotami o znaczeniu metaforycznym i porównaniami);
- doskonali kompetencję komunikacyjną - potrafi dostosować swoją wypowiedź do sytuacji, miejsca i osób, z którymi rozmawia, zna większość konwencjonalnych formuł przywitania, pożegnania, proszenia, przepraszania itp.;
- swobodnie operuje słownikowymi i gramatycznymi elementami systemu językowego.

Jak wynika z poniższego, rozwój językowy dziecka przebiega etapami, które, zgodnie z założeniami R. Jakobsona, pojawiają się w określonej kolejności - od elementów prymarnych do sekundarnych. Istnienie struktur sekundarnych determinowane jest wystąpieniem struktur prymarnych, w związku z tym **bardzo ważne jest pilne śledzenie i regularne diagnozowanie nabywanych przez dziecko umiejętności w zakresie mowy** (Cieszyńska, Korendo 2007, s. 162).

Wszelkie nieprawidłowości w kształtowaniu się systemu językowego wpływają negatywnie na funkcjonowanie dziecka w grupie społecznej, natomiast jego prawidłowy rozwój daje mu poczucie bezpieczeństwa, gdyż, jak piszą J. Cieszyńska i M. Korendo, „(...) dzięki językowi można bowiem porządkować otaczający świat, nauczyć się zasad obowiązujących w społeczeństwie” (Cieszyńska. Korendo 2007, s. 179).

Autorka: Kinga Mietz — logopeda, filolog polski, absolwentka filologii polskiej z logopedią Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Pedagogicznego, doktorantka Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Pedagogicznego, studentka neurologopedii z elementami audiologii i foniatry (studiów zorganizowanych przez Medyczne Centrum Kształcenia Podyplomowego UJ, Katedrę Neurologii CMUJ, Katedrę Otolaryngologii UJCM oraz Zakład Neurolingwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego). Od kilku lat prowadzi terapię dzieci i młodzieży z zaburzeniami mowy. Pracuje w Poradni Rozwoju Dziecka i Rodziny CRESCO (www.cresco.edu.p1).